

מלחמת ששת הימים

ב 7 באפריל 1967 התחוללה בדרום הכנרת תקרית על רקע עיבוד חקלאי, ובמהלכה הופלו שישה מטוסים סוריים. הפגיעה ביוקרתה של סוריה הייתה קשה והתעורר חשש לגורל המשטר בדמשק, במיוחד בשל האזהרה כלפי התוקפנות שהשמיע הרמטכ"ל יצחק רבין. סוריה טענה כי ישראל מרכזת כוחות בגבול וברית-המועצות המשיכה להפיץ ידיעה זו על אף שהייתה כוזבת והעבירה אותה כמידע מוסמך למצרים.

נשיא מצרים, עבד אל-נאצר, לא יכול היה לעמוד מנגד ולהתכחש לחוזה ההגנה עם סוריה. ב 14 במאי הועמד הצבא המצרי בכוננות ובשעות הערב החלו כוחות לנוע לסיני, בכיסוי מלא של התקשורת. בשלב זה לא התכוון נאצר לצאת למלחמה; בצעד זה רצה לאלץ את ישראל לרכז כוחות בגבול מצרים, להסיר בכך את האיום מעל סוריה, וכך להפגין את אמינות ההרתעה המצרית ואת נכונותה להיחלץ לעזרת מדינה ערבית אחרת. כעבור יומיים דרשו המצרים כי כוח החירום של האו"ם בסיני יפנה את עמדותיו ויתרכז במחנות. מזכיר האו"ם סירב לדרישה והשיב כי משמעות הדבר היא פינוי הכוח. מצרים חזרה ודרשה את הפינוי, וב 19 בחודש פונה כוח החירום של האו"ם.

בישראל נודע על כניסת הכוחות המצריים לסיני בעת מצעד יום העצמאות. התגובה הייתה מאופקת ונקטו צעדי כוננות. אולם סילוק כוח האו"ם יצר מצב חדש, והחמרה נוספת במשבר המתפתח חלה עם הכרזת נשיא מצרים על סגירת מצרי טיראן בליל 22-23 במאי. סגירת המצרים הייתה עילה למלחמה מבחינת ישראל. הצעד המצרי היה התגרות ישירה, ומשמעותו כי כוח ההרתעה הישראלי פג.

ריכוז הכוחות המצריים בסיני נמשך, וישראל אף היא תגברה את כוחותיה; אולם בשלב זה ניסתה לחפש פתרון מדיני. הפניות לאו"ם ולמעצמות לא הניבו תוצאות.

ארצות-הברית ביקשה מישראל להמתין ולתת סיכוי לפעולה מדינית, וזו נענתה. המדינה נכנסה למה שכונה "תקופת ההמתנה".

בישראל התגבשה ההערכה כי למרות החומרה שבסגירת המצרים, הסיכון הממשי נובע מריכוז הכוחות הצבא המצרי בסיני, משיתוף הפעולה של מצרים עם סוריה, מהתלכדות העולם הערבי סביב מצרים - לרבות ירדן, שחתמה ב 30 במאי על הסכם הגנה עמה והעמידה את צבאה תחת פיקוד מצרי. פתרון מדיני לא נראה באופק; הסכנה

שבהתקפה ערבית יזומה הייתה ברורה, ובישראל התגבשה ההכרה כי אין מנוס מנקיטת יוזמה. ב-1 ביוני הוקמה ממשלת ליכוד לאומי, ומשה דיין קיבל את תיק הביטחון מידי ראש הממשלה לוי אשכול. ב-4 ביוני קיבלה הממשלה את ההחלטה לצאת למלחמה, וב-5 ביוני יצא צה"ל לסכל את האיום על ישראל.

הלחימה בחזית המצרית

המאמץ העיקרי של צה"ל כוון לגזרה המצרית. בשאר החזיתות נותרו כוחות קטנים יחסית, לבלימה. המלחמה נפתחה עם בוקר בתקיפת חיל האוויר את שדות התעופה המצריים במבצע מתוכנן ומתוזמן – מבצע "מוקד". בתוך שלוש שעות הושמד עיקר כוחו של חיל האוויר המצרי והושגה עליונות אווירית. בהמשך פעלו מטוסי חיל האוויר גם נגד שדות התעופה בסוריה, בירדן ובעיראק, לאחר שמטוסייהן פעלו נגד ישראל.

בהבקעה לסיני פעלו שלוש אוגדות – אוגדה 84 (בפיקודו של אלוף ישראל טל) בציר הצפוני, אוגדה 38 (בפיקודו של אלוף אריאל שרון) בציר המרכזי, ואוגדה 31 (בפיקוד אלוף אברהם יפה) במרחב שביניהן. כן היו חטיבה מוגברת מול רצועת עזה וכוח חטיבתי במרחב אילת. על כל הכוחות פיקד אלוף הפיקוד, ישעיהו גביש. מול כוחות צה"ל עמדו שבע דיוויזיות מצריות, שתיים מהן משורינות.

אוגדה 84 הבקיעה את מערכי פתחת רפיח דרך ח'אן יונס ובאיגוף מדרום; בהמשך כבשה את שיח' זויד, הבקיעה את מערך הג'יראדי ועם ערב התייצבה במבואות אל-עריש.

אוגדה 31 נעה בציר התנועה הקשה בוואדי חרידין והתייצבה בצומת ביר לחפן, במטרה לבלום כוחות מצריים שינסו לנוע לעבר שתי האוגדות האחרות. במשך הלילה, 5-6 ביוני, השמידה כוחות שריון מצריים שנעו לעברה.

אוגדה 38 הבקיעה את מערך אום כתף בקרב משולב של כוחות שריון, ארטילריה, הנדסה וח"ר שתקפו את המתחם מהחזית ומהאגף, וצנחנים פשטו על הארטילריה שבעורפו. חטיבת ח"ר חדרה מהאגף וטיהרה את התעלות ועם בוקר הושלם כיבוש המתחם.

חטיבה 11 נכנסה לרצועת עזה בעקבות אוגדת טל, כבשה את חלקה, אך נתקלה בהתנגדות קשה. חטיבה 35 מאוגדה 84 הופנתה לסייע לה. הכוח במרחב אילת ריתק את כוחות האויב שמולו.

ב-6 ביוני כבשה אוגדה 84 את מתחם ביר לחפן והתקדמה לעבר ג'בל ליבני, ו"כוח גרנית" שלה נע בציר החוף לכיוון קנטרה. אוגדה 31 ניהלה קרב שריון בשריון וכבשה את מחנות ג'בל ליבני. אוגדה 38 השלימה את הפעילות באום כתף ונעה לעבר קצימה. חטיבה 11 והצנחנים כבשו את רצועת עזה ואת העיר עזה, אך כיבוש ח'אן יונס לא הושלם.

ב-7 בחודש התקדמה אוגדה 84 מערבה, כבשה את ביר חמה, השמידה שריון מצרי בוואדי מליז והשתלטה על צומת ביר גפגפה. "כוח גרנית" המשיך להתקדם בציר החוף. אוגדה 38 התקדמה דרומה, כבשה את קצימה ואת ג'בל חרים ונעה לעבר נח'ל. אוגדה 31 כבשה את ביר חסנה ואת ביר תמדה, ולקראת ערב הציב כוח שלה חסימה במתלה והשמיד כוחות אויב נסוגים. ביום זה הושלם כיבוש רצועת עזה, וחטיבה 35 החלה לנוע מערבה בציר החוף. טרפדות של חיל הים הגיעו לשרם א-שיח', מצאו את המקום נטוש, ובצהרי היום הניפו בו את דגל ישראל. זמן קצר אחריהם הגיע הכוח המוטס שנועד לכבוש את שרם א-שיח', אך זו נתפסה, כאמור, ללא קרב.

ב-8 ביוני כבש "כוח גרנית", עם חטיבה 35 שחברה אליו, את קנטרה; עיקר כוח אוגדה 84 כבש את אזור ביר גפגפה והתקדם מערבה תוך כדי קרב עם שריון אויב. לקראת חצות הגיעו כוחות האוגדה לתעלת סואץ. אוגדה 38 נעה לעבר נח'ל, הציבה שם מארב לכוחות אויב נסוגים והשמידה אותם. אוגדה 31 התקדמה בצירי הגידי והמיתלה, וכוח שלה נע בציר הגיונדי לעבר ראס סודר.

בבוקר ה-9 ביוני הונחת כוח במסוקים בראס סודר, והשתלט על המקום. בהמשך חברו אליו כוחות מאוגדה 31. כוחות אוגדה 84 הגיעו לתעלה באזור אסמאעיליה, והכוחות שיצאו משרם א-שיח' טיהרו במהלך ה-8 וה-9 ביוני את חוף מפרץ סואץ. בכך הושלם כיבושו של חצי האי סיני.

הלחימה בחזית הירדנית

בתחילה, כאמור, רוכז המאמץ של צה"ל בזירה המצרית, ולישראל לא היו כוונות לתקוף את ירדן. מסר ברוח זו הועבר למלך ירדן, אך צבאן – שהיה תחת פיקוד מצרי – קיבל הוראה לפתוח באש. מטוסים ירדניים תקפו בשטחנו וחיל האוויר תקף והשמיד את חיל האוויר הירדני. האש התלקחה לכל אורך הקו, וכוחותינו – שנמנעו בתחילה מירי – השיבו אש; עם זאת, בלם המטכ"ל את לחצו של אלוף פיקוד המרכז, עוזי נרקיס, לתקוף. בהמשך היום, כאשר תנועות הירדנים והאש הארטילרית הפכו למסוכנות יותר, הוחלט להגיב. בחזית הירדנית פעלו שלושת הפיקודים: פיקוד המרכז באזור יהודה והשומרון, פיקוד הצפון באזור צפון השומרון ופיקוד הדרום באזור הר חברון. בניגוד לחזית המצרית, שם פעלו כוחותינו לפי תוכנית כוללת לכיבוש סיני – היו היעדים בחזית הירדנית מוגבלים תחילה, ונקבעו בהמשך לפי התפתחות המלחמה.

לקראת צהרי ה-5 ביוני נודע כי הירדנים השתלטו על ארמון הנציב, משכן מטה משקיפי האו"ם. חטיבה 16 קיבלה אישור לתקוף, וכבשה את המקום וכן את מוצב "הנקניק" שלידו. הכוח התקדם דרומה וכבש את צור באהר ואת מוצב "הפעמון"; ובכך נותקה ירושלים המזרחית מדרום.

בינתיים, התעורר חשש לגורל מובלעת הר הצופים. התקבלה החלטה לחבור אל המובלעת וכן להשתלט על רכס נבי סמואל שמצפון ל"פרוזדור". חטיבה 10 ("הראל") הבקיעה בארבעה צירים, ובבוקר המחרת התייצבה על גב ההר מצפון לירושלים.

חטיבת הצנחנים 55 הבקיעה לאחר חצות באזור בית הספר לשוטרים והשכונה האמריקאית, ופרצה לירושלים המזרחית. בלילה נעה גם חטיבה 4 וכבשה את אזור לטרון ללא התנגדות ממשית.

בצפון השומרון פעלה אוגדה 36, כשבשלב זה לרשותה חטיבה 45 בלבד. החטיבה פרצה לעבר עמק דותן בשני מאמצים, כדי להשתלט על המרחב הארטילרי הירדני שירי התותחים ממנו סיכן את עמק יזרעאל. עד בוקר המחרת (7 ביוני) הגיע המאמץ העיקרי אל צפון עמק דותן ואל הרכס החולש על ג'נין, אך המאמץ המשני התעכב בכיבוש יעבד.

ב-6 ביוני עם שחר השלימה חטיבה 55 את כיבוש גבעת התחמושת לאחר קרב עז, ולאחר קרבות קשים בשטח בנוי השתלטה על ירושלים המזרחית עד לחומת העיר העתיקה ומוזיאון רוקפלר. בשלב זה נוצרה חבירה עם הכוחות בהר הצופים. בערב נעשה ניסיון לכבוש את אוגוסטה ויקטוריה, אך הכוח סטה מנתיבו ונלכד באש אויב על גשר נחל קדרון.

חטיבה 10 התייצבה בגב ההר באזור שועפאט, בלמה כוחות ירדניים שעלו ממזרח ונעה דרומה כדי לחבור אל הצנחנים לאחר כיבוש המוצבים הירדניים שמצפון לירושלים. לאחר מכן פנתה החטיבה צפונה וכבשה את רמאללה. בדרום העיר כבשה חטיבת ירושלים את שכונת אבו טור.

לאחר כיבוש לטרון, התקדמה חטיבה 4 בציר מעלה בית חורון.

בצפון השומרון, בגזרת פיקוד הצפון, פרצה חטיבה 45 לג'נין, אך לפני שהשלימה את כיבושה נתקלו כוחותיה בעמק דותן בכוחות שריון ירדניים שהגיעו לצומתי קבטיה וערבה. החטיבה יצאה במהירות מג'נין, ובמשך היום ניהלה קרבות עם השריון הירדני בעמק דותן. המאמץ המשני של החטיבה כבש באותו יום את יעבד. מפקד האוגדה הפעיל את חטיבה 9 לכיבוש ג'נין, ומאוחר יותר הופעלה גם חטיבת השריון 37 כדי לתקוף את הכוחות הירדניים שעלו לשומרון. החטיבה פרצה בציר אבו דעף, התקדמה דרומה והפתיעה את האויב בהתקפת לילה בבקעת זבבדה.

באותו יום התקדמה חטיבה 5, כבשה את קלקיליה והגיעה עד עזון.

ב-7 ביוני כבשו הצנחנים את רכס אוגוסטה ויקטוריה ואת רכס א-טור ופרצו לעיר העתיקה של ירושלים דרך שער האריות, והגיעו להר הבית ולכותל המערבי. כוח מחטיבה 16 נכנס לעיר העתיקה דרך שער האשפות. כוחות אחרים של החטיבה נעו דרומה, כבשו את בית לחם והגיעו עד גוש עציון.

חטיבה 10 ירדה לבקעת הירדן והשתלטה על אזור יריחו.

חטיבה 45 השתלטה על עמק דותן ועל הצמתים שבדרומו, התקדמה דרומה וירדה לבקעה, לאזור הג'יפתליק. כוח המשנה של החטיבה יצא מיעבד ונע לעבר שכם.

חטיבה 37 כבשה את טובאס, פרצה לשכם ממזרח והשתלטה עליה לאחר קרב בעיר וקרב עם שריון ירדני במבואותיה המערביים. כוחות חטיבה 5 הגיעו לאזור ממערב.

במהלך ה-8 ביוני הושלמה ההשתלטות על הגדה המערבית. חטיבה 16 ("ירושלים") כבשה את חברון וחברה אל כוחות פיקוד הדרום בדרום הר חברון. החטיבות 10 ו-45 השלימו את ההשתלטות על בקעת הירדן ופוצצו את גשרי הירדן. כוח שיצא מאזור בית שאן השתלט על חלקה הצפוני של הבקעה. חטיבות 4 ו-5 סיימו את ההשתלטות על חלקה המערבי של הגדה.

הלחימה בחזית הסורית

באופן מפתיע הייתה הגזרה הסורית רגועה יחסית ב-5 ביוני. הסורים ירו אש ארטילרית ואף שיגרו מטוסים לתקוף בשטחנו, אך הנזק היה מועט. כוחותינו השיבו באש, וחיל האוויר הופנה לגזרה זו והשמיד חלק מחיל האוויר הסורי. על אף שהיו ערוכים למתקפה לעבר ישראל בהתאם לתוכניתם, ביכרו הסורים להמתין עד שיתברר המצב בחזיתות האחרות ולא מיהרו להיענות ללחץ המצרי ולתקוף. למחרת ביצעו הסורים חלק קטן מתוכנית המתקפה שלהם, כאשר תקפו את אשמורה, את קיבוץ דן ואת תל דן. התקפות אלה נהדפו עם אבדות ניכרות לסורים.

ב-6 וב-7 ביוני התנהלו חילופי אש ארטילרית, ומטוסי חיל האוויר פעלו לשיתוק הארטילריה הסורית. אלוף הפיקוד, דוד אלעזר, רצה לתקוף – אך שר הביטחון לא אישר זאת. ב-8 בחודש תקף חיל האוויר, שהתפנה ממשימותיו בגזרות האחרות, במרכז את המערך הסורי ברמת הגולן. נערכו הכנות להתקפה קרקעית, אך זו בוטלה. למרות זאת, שמר הפיקוד על מוכנות לתקוף במקרה שישתנו ההוראות; המטכ"ל אף הוציא פקודות להניע כוחות שהשלימו את משימותיהם בגזרות האחרות לפיקוד הצפון.

ב-8 ביוני בערב נערכה ישיבת ממשלה לדון בפעולה נגד הסורים. שר הביטחון התנגד לכך בנימוק שאין לפתוח חזית נוספת, ומחשש להתערבות סובייטית. לקראת בוקר ה-9 ביוני, לאחר שנודע כי מצרים הסכימה להפסקת אש, שינה שר הביטחון את דעתו והורה לפיקוד הצפון לתקוף.

תחילה הוכנסו לקרב החטיבות המרחביות שהיו בקו. החטיבה בעמק החולה תקפה וכבשה את המוצבים הסוריים בגזרת גוּן-נוטרה. כוח מחטיבת עמק הירדן יצא לתקוף לעבר תאופיק, אך ההתקפה שובשה בגלל הפגזה סורית כבדה, ובוטלה.

בינתיים נערכו להבקעה כוחות המאמץ העיקרי – חטיבה 8 שהועלתה מסיני וחטיבת "גולני". חטיבה 8 פרצה מגבעת האם שליד כפר סאלד ונעה לעבר זעורה. תוך כדי לחימה סטה גדוד הטנקים מהנתיב המתוכנן והתקדם לעבר קלע, תוך התגברות על קשיי קרקע ועל התנגדות סורית; בסוף הקרב הגיעו לקלע רק שני טנקים כשירים.

בעקבות חטיבה 8 נעה חטיבת "גולני" וכבשה את המוצבים תל עזיאת ותל פאח'ר; באחרון התנהלה לחימה קשה. בלילה נעו כוחות החטיבה לעבר אזור הבניאס והשתלטו עליו לקראת בוקר ה-10 ביוני. בינתיים הגיעו לפיקוד כוחות נוספים מהזירה הירדנית. חטיבה 37 עלתה לרמה באזור גונן, לאחר שהמוצבים הסוריים הקדמיים בגזרה זו נכבשו קודם לכן. חטיבה 45 כבשה בלילה את תל חמרה.

למחרת, 10 ביוני, נמשכה ההתקדמות לעומק רמת הגולן, בתחושה כי החול בשעון המדיני הולך ואוזל, והפסקת האש קרבה. חטיבה 45 נעה לעבר צפון הרמה וכבשה את אזור מסעדה; חטיבה 8 כבשה את קוניטרה; וחטיבה 37 התקדמה לכפר נפח. בדרום רמת הגולן פעלה אוגדת פלד; כוח מחטיבת הצנחנים 80 כבש את תאופיק, וכוחות נוספים הונחתו במסוקים בעומק השטח והגיעו עד לצומת בוטמיה; כוח נוסף ירד לכיוון אל-חמה. החטיבות המרחביות השתלטו על המוצבים הסוריים לאורך הכנרת ועד גשר בנות יעקב. בשעות אחרי הצהריים עלתה לגולן חטיבה 10 והתקדמה בלילה עד חושניה.

למחרת, 11 ביוני, נמשכו פעולות טיהור וייצוב קו הפסקת האש, כאשר כוח השתלט על אל-חמה, חטיבה 10 נעה דרומה עד לצומת בוטמיה, ובצפון התבססה השליטה באזור קוניטרה וצפון הרמה. ב-12 בחודש הוטס כוח מחטיבת "גולני" ותפס את כתף החרמון.

לחיל האוויר היה חלק חשוב בניצחון במלחמה. במהלומה האווירית שפתחה את המלחמה השיג החיל עליונות אווירית ושליטה מוחלטת בשמי הזירה. כתוצאה מכך, כמעט לא הותקפו כוחותינו מהאוויר, ובנוסף מטוסי חיל האוויר סייעו לכוחות היבשה וביצעו תקיפות אמנעה, שבמהלכן הושמדו כוחות אויב רבים. המסוקים הנחתו כוחות בשטח האויב ופינו נפגעים.

חיל הים נטל חלק בלחימה באבטחת חופי המדינה, בהטלת סגר על נמלי האויב ובמניעת פעילות של ציי האויב. החיל אף פגע בכמה מספינות האויב. לוחמי הקומנדו הימי חדרו לנמל אלכסנדריה ופגעו בכלי שיט. טרפדות חיל הים הגיעו ראשונות לשרם א-שיח' ותפסו את המקום.